

ὅστις θύσιάζεται, ἀλλὰ διὰ τὸν πλησίον του. Οἱ ἄνθρωποι, ἐπαινοῦντες τὴν ἀρετὴν τῆς αὐταπαρνήσεως, ἐγκωμιάζουν κάτι, τὸ ὁποῖον εἶναι καλὸν διὰ τὴν Κοινωνίαν, ἀλλὰ κακὸν διὰ τὸ ἄτομον. Καὶ ὁ πλησίον, ὅστις θέλει ν' ἀγαπᾶται μὲ αὐταπάρνησιν, δὲν δεικνύει ὁ ἴδιος αὐταπάρνησιν.

Ἡ βασικὴ ἀντίφασις τῆς θεωρίας αὐτῆς τῶν καθηκόντων ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι παραγγέλλει τὴν θυσίαν ἐνὸς ἐγώ, πρὸς ὄφελος ἐνὸς ἄλλου ἐγώ.

Διὰ τὸν Νίτσε, ἡ ἠθικὴ εἶναι οὐσιωδῶς χρήσιμος, ἀποκλειστικῶς, διότι εἶναι μία διαρκῆς βία. Ὅπως ἡ γλῶσσα προσκτᾶται τὴν δυνάμιν της καὶ τὴν ἐλευθερίαν της, ὑπὸ τὸν ἐξαναγκασμὸν τοῦ στίχου, ὅπως κάθε τι ἐλεύθερον καὶ χαριτωμένον, εἰς τὰς πλαστικὰς τέχνας, τὴν μουσικὴν καὶ τὸν χορὸν δὲν ὑφίσταται, εἰμὴ χάρις εἰς αὐθαιρέτους νόμους, παρομοίως καὶ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις δὲν φθάνει εἰς τὴν πλήρη ἀνάπτυξίν της, εἰμὴ ὑπὸ τὴν δρᾶσιν μιᾶς βίας. Τοῦτο δὲν ἀποτελεῖ ἄσκησιν βίας ἐπὶ τῆς φύσεως· εἶναι αὐτὴ αὕτη ἡ Φύσις.

Τὸ οὐσιωδὲς εἶναι νὰ ὑπακούῃ κανεὶς, ἐπὶ μακρὸν καὶ ὑπὸ καθωρισμένον πνεῦμα. Θὰ ὑπακούῃς, — εἰς κάποιον, διὰ κάτι καὶ ἐπὶ μακρὸν—ἐὰν ὄχι, θὰ καταρρεύσῃς· τοῦτο φαίνεται νὰ εἶναι τὸ πρόσταγμα τῆς Φύσεως, ὄχι κατηγορικὸν (ὅπως τὸ ἠθέλησεν ὁ Κάντ), καὶ δὲν ἀπευθύνεται πρὸς τὰ ἄτομα—ἡ Φύσις δὲν ἀσχολεῖται μὲ τὰ ἄτομα—ἀλλὰ πρὸς τοὺς Λαούς, πρὸς τὰ Κράτη, πρὸς ὀλοκλήρους ἐποχάς, πρὸς τὰς Φυλάς, πρὸς τὴν Ἀνθρωπότητα ὀλόκληρον. Ἀλλὰ πᾶσα θεωρία περὶ καθηκόντων, ἡ ὁποία ἀπευθύνεται πρὸς τὸ ἄτομον, διὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ προσωπικὴν εὐτυχίαν, πρὸς τὸ συμφέρον του, δὲν ἔχει, διὰ τὸν Νίτσε, παρὰ τὴν ἀξίαν πρακτικῆς συμβουλῆς, φρονίμου κανόνος, συνταγῆς κατὰ τῶν ἀτάκτων παθῶν καὶ, ὑπὸ τὴν μορφήν

αυτήν, ἡ ἠθικὴ τοῦ φαίνεται παράλογος, διότι ἀπευθύνεται πρὸς ὅλους καὶ γενικεύει ὅ,τι δὲν ἐπιδέχεται γενίκευσιν. Μὲ τὸ κατηγορικὸν του πρόσταγμα, ὁ Κάντ παρέσχεν ἓνα εἶδος πυξίδος. Ἄλλ' ἡ πυξίς αὕτη ἐθραύσθη εἰς τὰ χέρια μας. Ἦτο περιττὸν νὰ μᾶς εἶπη: νὰ ἐνεργῆς, ὅπως θὰ ὑπεχρεοῦντο οἱ ἄλλοι νὰ ἐνεργήσουν, εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτήν. Διότι γνωρίζομεν, ὅτι δὲν ὑπάρχουν, οὔτε εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρξουν, ὁμοίομορφοι πράξεις, ὅτι κάθε πράξις εἶναι μοναδική εἰς τὸ εἶδός της, καὶ ὅτι, συνεπῶς, τὰ ἐκ τῶν προτέρων δεδομένα δὲν ἐφαρμόζονται, παρὰ εἰς τὸ ἐξωτερικὸν καὶ ὄχι εἰς τὴν οὐσίαν τῆς πράξεως.

Ἄλλ' ἡ φωνὴ καὶ ἡ ἐτυμηγορία τῆς συνειδήσεως; Δυστυχῶς, ἔχομεν μίαν συνείδησιν, ὅπισθεν τῆς συνειδήσεώς μας, μίαν συνείδησιν διανοητικὴν, ὅπισθεν τῆς ἠθικῆς συνειδήσεως. Ἐννοοῦμεν, ὅτι ἡ ἐτυμηγορία, τὴν ὁποίαν ἀπαγγέλλει ἡ συνείδησις τοῦ τάδε, ἐξηγεῖται ἀπὸ τὰ ἐνστικτά του, ἀπὸ τὴν πείραν του, ἢ τὴν ἔλλειψιν πείρας. Ἐννοοῦμεν πολὺ καλὰ, ὅτι αἱ ἀντιλήψεις μας, ὅσον ἀφορᾷ τὸ καλὸν καὶ τὸ δίκαιον, αἱ ἠθικαὶ μας ἀξίαι εἶναι ἰσχυροὶ μοχλοί, ὅταν πρόκειται περὶ τῶν ἰδικῶν μας πράξεων, ἀλλὰ μᾶς χρειάζεται ν' ἀρχίσωμεν, ἀπὸ τοῦ ἐξαγνισμοῦ τῶν ἀντιλήψεων αὐτῶν, καὶ νὰ δημιουργήσωμεν δι' ἡμᾶς, ἀνεξορτήτως οἱ μὲν τῶν δέ, νέους πίνακας ἀξιῶν.

Τὸ πρὸς χρῆσιν ὅλου τοῦ κόσμου ἠθικοποιητικὸν κήρυγμα, προσφιλὲς εἰς τοὺς θεωρητικοὺς τοῦ καθήκοντος, εἶναι, ἐπίσης, ὅλως διόλου, κενὸν ἐννοίας, ὅπως ἡ ἠθικὴ ματαιολογία, ἣτις ἐπιτρέπει εἰς τοὺς ἀνθρώπους τοῦ κόσμου νὰ κρίνονται ἀμοιβαίως. Ὁ Νίτσε δίδει εἰς τοὺς καθηγητὰς τῆς ἠθικῆς, τὴν καλὴν συμβουλήν, νὰ παραιτηθοῦν ἀπὸ τὸ ἄχαρι ἔργον τῆς ἐκπαιδεύσεως συμπάσης τῆς ἀνθρωπίνης φυλῆς καὶ νὰ μιμηθοῦν, ἀντιθέτως, τοὺς παι-

δαγωγούς τοῦ δεκάτου ἑβδόμου καὶ δεκάτου ὀγδόου αἰῶ-
νος, οἱ ὅποιοι συνεκέντρων ὅλην των τὴν ἐνεργητικότητα
εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν ἑνὸς μόνου ἀτόμου. Ἀλλὰ συνήθως,
οἱ φαφλατάδες τῆς ἠθικῆς εἶναι, οἱ ἴδιοι, τόσον ὀλίγον
πεπαιδευμένοι καὶ τὰ τέκνα των σπανίως ὑψώνονται ὑπε-
ράνω τῆς ἠθικῆς μετριότητος.

Ἐκεῖνος, ὅστις αἰσθάνεται, βαθειὰ μέσα εἰς τὸ εἶναι
του, ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ συγκριθῇ πρὸς τοὺς ἄλλους,
θ' ἀποβῇ ὁ ἴδιος τοῦ ἑαυτοῦ του νομοθέτης. Διότι κάτι
εἶναι ἀπαραίτητον : νὰ δόσῃ ὕψος εἰς τὸν χαρακτήρα του.
Διὰ τὰ πραγματοποιηθῆ αὐτό, πρέπει ν' ἀποκτήσῃ ἐπί-
γνώσιν τῶν ἀσθενῶν σημείων καὶ τῶν ἀξιοτήτων τῆς ἰδίας
του φύσεως, ν' ἀπορρίψῃ μερικὰ στοιχεῖα τῆς πρωτογόνου
του φύσεως καὶ, κατόπιν, διὰ καθημερινῆς ἀσκήσεως καὶ,
χάριν εἰς μίαν ἐπίκτητον συνήθειαν, νὰ προσθέτῃ ἄλλα,
δημιουργῶν, οὕτως, ἐκ τοῦ ἑαυτοῦ του. Ἐν εἶδος δευτέρας
φύσεως· ἐν συντομίᾳ, πρέπει νὰ ὑποβληθῇ, ὁ ἴδιος, εἰς ἓνα
καταναγκασμόν, διὰ νὰ φθάσῃ, ὀλίγον κατ' ὀλίγον, νὰ ὑπα-
γάγῃ, τελείως, τὴν ψυχὴν του, εἰς τοὺς ἰδίους του νόμους.
Δι' αὐτοῦ τοῦ τρόπου μόνον, ἐν ἄτομον δύναται ν' ἀποβῇ
εὐχαριστημένον ἀπὸ τὸν ἑαυτόν του· καὶ δὲν ὑπάρχει, παρὰ
αὐτὸ καὶ μόνον, τὸ μέσον διὰ νὰ καταστῇ ὑποφερτὸς καὶ
διὰ τοὺς ἄλλους. Διότι, συνήθως, οἱ ἀποτυχημένοι καὶ οἱ
δυσηρεστημένοι ἔσπούν εἰς τοὺς ἄλλους. Ἀποκομίζοντες
οἱ ἴδιοι τὸ δηλητήριον ἀπὸ κάθε τι, λόγῳ τῶν μετρίων
δυνάμεών των καὶ τῆς ποταπότητος τῆς καταστάσεώς των,
ζῶσιν εἰς μίαν διαρκῆ ἀνάγκην ἐκδικήσεως, κατ' ἐκείνων,
τῶν ὁποίων ἡ προσωπικότης ἐκφράζει τὴν ἁρμονίαν. Οἱ
τοιούτοι ἄνθρωποι ἔχουν πλήρες πάντοτε τὸ στόμα των,
ἀπὸ παχείας λέξεις περὶ ἠθικῆς : ἀρετῆ, σωφροσύνη, ἀγνό-
της, ἀρχέγονον καθῆκον καὶ, ἀδιαλείπτως, ἡ καρδιά των

εἶναι βορὰ τῆς ζηλοτυπίας πρὸς ἐκείνους, οἱ ὅποιοι, ἐπι-
τυχόντες τὴν ἰσορροπίαν, εἶναι ἱκανοὶ διὰ τὴν ἀπόλαυσιν.

Μὲ τὴν παρέλευσιν χιλιάδων ἐτῶν, ἡ ἠθικὴ καθωρίσθη·
συμμόρφωσις πρὸς τὰ καθεστῶτα ἦθη, σεβασμὸς πρὸς τὰ
ἔθιμα, τὰ κληρονομηθέντα ἀπὸ τὰς παρελθούσας γενεάς.
Ὁ ἐλεύθερος ἄνθρωπος, ὁ καταστάς ἄτομον, ἦτο ἀνήθικος,
διότι διέκοψε πᾶσαν σχέσιν μὲ τὴν παράδοσιν, ἣτις ἐνέ-
πνεεν εἰς τοὺς ἄλλους εὐλαβῆ, δεισιδαίμονα φόβον. Πολ-
λάκις, καταλαμβανόμενος ἀπὸ τὸν φόβον, τὸν ὅποιον ἐνέ-
πνεεν εἰς τοὺς ἄλλους, ἐθεώρει, καὶ ὁ ἴδιος, τὸν ἑαυτὸν του
ἀνήθικον. Ἄσυν-ιδήτως, ὅλοι οἱ ἀνήκοντες εἰς τὴν πατριὰν
συνειργάζοντο, οὕτως, εἰς τὴν διαμόρφωσιν μιᾶς λαϊκῆς
ἠθικῆς, βασιζομένης ἐπὶ τῆς συνηθείας καὶ κυπτούσης πρὸ
τῶν παραδειγμάτων καὶ τῶν ἀποδείξεων, τὰς ὁποίας ἔμα-
θον νὰ συνάγωσιν, ἀδιακόπως, ἀπὸ τὴν ὑποθετικὴν σχέσιν
μεταξὺ τοῦ ἐγκλήματος καὶ τῆς τιμωρίας· εἴαν ἐνεργήσετε,
κατ' αὐτὸν ἢ ἐκεῖνον τὸν τρόπον, θὰ γίνετε δυστυχεῖς, ἔλε-
γον. Αἱ δυστυχίαι ἦσαν συχναί, ἡ πρόρρησις ἐπραγματο-
ποιεῖτο καὶ ἡ λαϊκὴ ἠθικὴ ἐνεδυναμοῦτο, κατ' αὐτὸν τὸν
τρόπον, εἰς ψευδοεπιστήμην, ὅπως καὶ ἡ λαϊκὴ ἰατρικὴ.

Τὰ ἦθη καὶ τὰ ἔθιμα παρίστανον τὴν πείραν τῶν
περασμένων γενεῶν, ὅσον ἀφορᾷ ἐν ὑποθετικὸν « ὠφέ-
λιμον » καὶ ἐν ὑποθετικὸν « ἐπιζήμιον ». Λοιπόν, τὸ αἴ-
σθημα ἐκείνου, ὅστις εἶναι ἀήθικος» δὲν ἐξαρτᾶται, καθό-
λου, ἀπὸ τὴν πείραν, αὐτὴν καθ' ἑαυτήν, ἀλλ' ἀποκλειστι-
κῶς ἀπὸ τὸν χαρακτῆρά του, τὴν ἡλικίαν του καὶ ἀπὸ τὸ
προνόμιον, τοῦ νὰ εἶναι, τοῦ λοιποῦ, ὑπεράνω πάσης συ-
ζητήσεως.

Λόγω τῆς ἐμπολέμου καταστάσεως, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἔζη
συνεχῶς, εἰς τὴν ἀπωτέραν ἀρχαιότητα, ἡ πατριὰ, περιβαλ-
λομένη, πανταχόθεν, ὑπὸ κινδύνων, ἡ συνηθὴς ἠθικὴ δὲν

ἐγνώριζεν ἀπόλαυσιν ζωηροτέραν ἀπὸ τὴν σκληρότητα. Ἡ ὠμότης ἀποτελεῖ μέρος τῶν πρώτων χαρμοσύνων καὶ ἐπινικείων ἐορτῶν τῆς ἀνθρωπότητος. Ὅλοι, φυσικά, ἐφαντάζοντο, ὅτι οἱ Θεοὶ ἀπήλαυον καὶ ἐφαιδρύνοντο, εἰὰν παρείχοντο εἰς αὐτοὺς ἀπάνθρωπα θεάματα καὶ, τοιοῦτοτρόπως, κατέστη δυνατόν νὰ ἐπιβληθῇ εἰς τὸν κόσμον ἡ ἀντίληψις, ἣτις ἀποδίδει μεγάλην ἀξίαν εἰς τὰς ἐκουσίας βασάνους, εἰς τὸν ἀσκητισμὸν καὶ τὴν ἀποχήν, ὅχι ὡς μέσα αὐτοπειθαρχείας, ἀλλ' ὡς προσφορὰν μὲ εὐωδίαν εὐάρεστον εἰς τοὺς ρώθωνας τοῦ Κυρίου.

Ἐχὼν, εἰς τὸν πυρῆνά του, κάτι ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν θρησκείαν, ὁ χριστιανισμὸς δὲν ἔπαυσέ ποτε νὰ ἐπικαλεῖται τὴν ἠθικὴν βάσανον. Δύναται ν' ἀναφέρῃ κανεὶς τὴν κατάστασιν τῆς ψυχῆς ἑνὸς χριστιανοῦ τοῦ Μεσαίωτος, ἀμφιβάλλοντος, ἂν θὰ καταστῇ ἄξιος ν' ἀποφύγῃ τοὺς αἰωνίους πόνους. Εἰς τὴν φαντασίαν του, ὁ Ἔρως καὶ ἡ Ἀφροδίτη εἶχον καταντήσει δυνάμεις τῆς Κολάσεως καὶ ὁ θάνατος κάτι τρομερόν.

Τὴν ἠθικὴν τῆς σκληρότητος ἀντικατέστησεν ἡ ἠθικὴ τοῦ οἴκτου. Αὐτὴ ἐξυμνήθη, ἰδιαίτατα ὡς ἀλτροῦιστικὴ, ὑπὸ τοῦ Σοπενάουερ.

Ἦδη, ὁ Ἐδουάρδος Χάρτμανν, εἰς τὸ μεστὸν ἰδεῶν βιβλίον του « *ἡ Φαινομενολογία τῆς συνειδήσεως* », ἐξέθεσεν, ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ θεωρηθῇ ὁ οἴκτος ὡς τὸ ἰσχυρότερον ἠθικὸν αἷτιον, ὡς τὸ μοναδικὸν αἷτιον, ὅπως τὸ θέλει ὁ Σοπενάουερ. Ὁ Νίτσε, διὰ νὰ προσβάλλῃ τὴν ἠθικὴν, τὴν βασιζομένην ἐπὶ τοῦ οἴκτου, εὕρισκει νέα σημεῖα ἐπισκοπήσεως. Καταδεικνύει, ὅτι ὁ οἴκτος δὲν εἶναι, καθόλου, ἀλτροῦιστικὸν αἷσθημα. Ἡ δυστυχία τοῦ ἄλλου μοῦ ἐμποιεῖ ἀλγεινὴν ἐντύπωσιν, μὲ πληγώνει, μὲ στιγματίζει, εἰὰν δὲν τοῦ δόσω βοήθειαν· ἢ κάτι περισσότερον

Φ. ΝΙΤΣΕ

ἀκόμη, μου ἀποκαλύπτει τὴν ὑπαρξιν ἑνὸς κινδύνου καὶ διὰ τὸν ἑαυτὸν μου. Δοκιμάζομεν εὐχαρίστησιν, ὅταν συγκρίνωμεν τὴν θέσιν μας, μὲ τὴν θέσιν ἑνὸς δυστυχοῦς καὶ ἡ εὐχαρίστησις αὕτη κερδίζει εἰς ἔντασιν, ὅταν δυνάμεθα νὰ ἐπέμβωμεν ὡς ἰσχυρότεροι, διανέμοντες εὐεργεσίας. Ἡ βοήθεια, τὴν ὁποίαν δίδομεν, μᾶς παρέχει ἕνα συναίσθημα εὐτυχίας, ἢ, τοῦλάχιστον, μᾶς ἀποσπᾷ ἀπὸ τὴν ἀνίαν.

Ὁ οἶκτος, λαμβανόμενος ὡς πραγματικὴ συμπάθεια, ὡς συμμερισμὸς τοῦ πόνου, θ' ἀπετέλει ἀδυναμίαν, ναὶ, συμφορὰν, διότι θὰ ἠῤῥξανε τὸ πῶσον τοῦ πόνου εἰς τὸν κόσμον. Ἐκεῖνος, ὅστις σοβαρῶς θὰ ἤθελε νὰ αἰσθανθῆ οἶκτον, δι' ὅλας τὰς ἀθλιότητας, τὰς ὁποίας θὰ συνήντα γύρω του, θὰ παρεσκεύαζε τὴν ἰδίαν του ἀπώλειαν.

Οἱ ἄγριοι ἀποστρέφονται τὴν ἰδέαν τοῦ νὰ προκαλέσουν τὸν οἶκτον. Ὅστιςδῆποτε τὸν προκαλεῖ θεωρεῖται ὡς ἄξιος περιφρονήσεως. Κατὰ τὴν ἀντίληψιν τῶν ἀγρίων, τὸ νὰ αἰσθάνεται κανεὶς οἶκτον πρὸς τινα, ἰσοδυναμεῖ πρὸς περιφρόνησιν. Τὸ νὰ βλέπη λοιπὸν κανεὶς νὰ πάσχη ἕνα ὄν περιφρονητέον δὲν προξενεῖ καμμίαν ἱκανοποίησιν. Ἐνῶ, νὰ βλέπη κανεὶς νὰ πάσχη εἰς ἐχθρὸς, ὅστις, ἐν μέσῳ τῶν πόνων του, νὰ μὴ παραιτεῖται τῆς ὑπερηφανείας του, εἶναι ἀπόλαυσις μοναδικὴ καὶ προκαλεῖ τὸν θαυμασμόν.

Προτιμοῦν νὰ εὐαγγελίζωνται τὴν ἠθικὴν τοῦ οἴκτου ὑπὸ ταύτην τὴν μορφήν: Ἀγάπα τὸν πλησίον σου.

Ἐν τῷ ζήλῳ τῆς ἐπιθέσεώς του, ὁ Νίτσε σταματᾷ εἰς τὴν λέξιν *πλησίον*. Ὅπως ὁ Kierkegaard, θέτει τὸν σκοπὸν τῆς ἠθικῆς μακρότερον. Καὶ ἐξοργίζεται κατὰ τῆς ἠθικῆς, ἢ ὁποία περιορίζεται νὰ ὑπολογίζῃ τὰς ἀμέσους συνεπειὰς τῶν πράξεών μας, διὰ νὰ μᾶς ὀδηγήσῃ, συμφῶνως πρὸς τὰς προβλέψεις της. Εἰς τὴν νοικοκυριστικὴν

εὐτέλειαν παρομοίας ἠθικῆς, ἀντιτάσσει μίαν ἄλλην ἠθικὴν, ἣ ὁποία, παραγνωρίζουσα, εὐθαρσῶς, τὰς ἀμέσους αὐτῆς συνεπείας, παλαίει διὰ σκοποὺς ἀπωτέρους καὶ τῆς ὁποίας ἡ ἐφαρμογὴ θὰ ἠδύνατο νὰ προκαλέσῃ πόνον εἰς τὸν πλησίον· μίαν ἠθικὴν, ἣ ὁποία, ἐπὶ παραδείγματι, διακηρύσσει γνώμας, παρὰ τὸ ὅτι γνωρίζει, ὅτι αὐταὶ θὰ γίνουν ἀφορμαὶ θλίψεως, ἀμφιβολιῶν καὶ κακῶν παθῶν, εἰς τὸν ἄλλον. Δὲν εἴμεθα, διὰ τοῦτο, ὑποχρεωμένοι νὰ στερηθῶμεν τοῦ αἰσθήματος τοῦ οἴκτου, ἀλλ' ὀφείλομεν νὰ κυριαρχῶμεν τοῦ οἴκτου μας, χάριν τοῦ σκοποῦ, τὸν ὁποῖον προσδιωρίσαμεν δι' ἑαυτούς.

Ὅσον εἶναι ἀνόητον νὰ χαρακτηρίσωμεν τὸν οἴκτον ὡς ἀλτρουϊσμὸν καὶ νὰ τὸν καθιερώσωμεν, ἐξίσου ἀνόητον εἶναι νὰ ἀφήσωμεν εἰς τὴν κακὴν συνείδησιν σειρὰν ὅλην πράξεων, ἐπειδὴ τὰς ἐστιγμάτισαν ὡς ἐγωϊστικάς. Τὸ ἔργον τῶν νεωτέρων χρόνων, εἰς τὸ ἐπίπεδον αὐτό, συνίσταται εἰς τὸ νὰ δοξάζεται ἡ θυσία τοῦ ἐγῶ, νὰ ἐξυμνεῖται πᾶν ἵτι εἶναι ἀντιεγωϊστικόν, ὡσὰν ἡ ἄρνησις τοῦ ἐγῶ νὰ ἦτο, αὐτὴ αὕτη, ἡ καλὴ ἠθικὴ.

Οἱ Ἄγγλοι ἠθικολόγοι, οἱ ὁποῖοι, τὴν στιγμὴν αὐτὴν, δεσπόζουν τῆς Εὐρώπης, ἐξηγοῦν ὡς ἐξῆς τὴν γένεσιν τῆς ἠθικῆς. Αἱ ἀλτρουϊστικαὶ πράξεις, κατ' ἀρχάς, ὠνομάσθησαν *καλαί*, παρ' ἐκείνων, πρὸς ὄφελος τῶν ὁποίων ἐγίνοντο· ἀργότερον ἐλησμονήθη ἡ ἀρχικὴ αἰτία τῆς ὀνομασίας αὐτῆς καὶ κατέληξε νὰ θεωροῦνται ὡς καλαί, αὐταὶ καθ' ἑαυτάς.

Κατὰ τὰς δηλώσεις αὐτοῦ τοῦ Νίτσε, ἐν βιβλίον Γερμανοῦ συγγραφέως. ἀνήκοντος εἰς τὴν Ἀγγλικὴν Σχολήν, «*Ἡ Γένεσις τῶν ἠθικῶν αἰσθημάτων*» τοῦ Paul Rée ὑπῆρξε τὸ ἐξεγεῖραν ἐν αὐτῷ τὴν ἀνάγκην τόσον ἐμπαθοῦς ἀντιλογίας καὶ τὸ βιβλίον αὐτὸ τοῦ παρέσχε τὴν εὐκαιρίαν

νὰ ἀναπτύξῃ τὰς ἰδίας του ἰδέας, ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου.

Ἐνταῦθα, καίτι διεγείρει τὴν κατάπληξίν μας. Μὴ εὐχαριστημένος ἀπὸ τὸ πρῶτόν του ἔργον, ὁ Ρέε ἔγραψεν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος, δεύτερον σύγγραμμα, περισσότερον ἀξιοσημείωτον τοῦ πρώτου, μὲ τὸν τίτλον «**Ὁ σχηματισμὸς τῆς συνειδήσεως**», εἰς τὸ δεύτερον δὲ σύγγραμμά του ὁ Ρέε ἐγκαταλείπει τὴν ἀντίληψιν, ἣτις ἐξένισε τὸν Νίτσε καὶ ἐκφέρει, ὑποστηριζομένας μὲ παραθέσεις πολυαρίθμων ἀποσπασμάτων διαφόρων συγγραφέων, μερικὰς θεμελιώδεις ἰδέας, τὰς ὁποίας ὁ Νίτσε τοῦ διεξεδίκησεν.

Οἱ δύο φιλόσοφοι ἐγνωρίσθησαν, συνῆψαν σχέσεις. Ἐγνώρισα, προσωπικῶς, ἀμφοτέρους, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ παρόντος δὲν ἔχω τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἐνὸς καὶ ὁ ἄλλος (ὁ Νίτσε) δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ τὸν ἐρωτήσω. Μοῦ εἶναι λοιπὸν ἀδύνατον νὰ μάθω, ποῖος ἐκ τῶν δύο ἐπηρέασε τὸν ἄλλον καὶ διατί, εἰς τὰ 1887, ὁ Νίτσε καταπολεμεῖ τὰς γνώμας, τὰς ὁποίας ὁ Ρέε εἰς τὰ 1877 (δέκα ἔτη πρότερον) εἶχεν ἐκφράσει, χωρὶς ν' ἀναφέρῃ πόσον τὸ δεύτερον ἔργον τοῦ Ρέε, ἐκδοθὲν ὀλίγον πρὸ τῆς ἐκδόσεως τοῦ ἰδικοῦ του ἔργου, εὑρίσκετο, ἤδη, ἐν συμφωνίᾳ πρὸς ἰδικὰς του θεωρίας.

Ὁ Ρέε εἶχε παρατάξει μεγάλην σειρὰν παραδειγμάτων, ἀποδεικνύων, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι λαοὶ δὲν ἐγνώριζον ἄλλον τρόπον ἠθικῆς κατατάξεως τῶν ἀνθρώπων, εἰμὴ τὴν διάκρισιν μεταξὺ τῶν ἀδυνάτων καὶ τῶν ἰσχυρῶν, μεταξὺ τῶν ἰσχυόντων καὶ τῶν ταπεινῶν, ἀφοῦ ἡ λέξις ἀγαθὸς ἐσήμαινεν εὐγενής, ἰσχυρός, πλούσιος, τόσον ἐν Ἑλλάδι, ὅσον καὶ Ἰσλανδία.

Ὁ Νίτσε οἰκοδομεῖ τὸ δόγμα του ἐπὶ ταύτης τῆς βάσεως. Ἴδου πῶς ἀναπτύσσει τὰς ἰδέας του.

Ἡ ἔννοια τῆς λέξεως **καλός** δὲν ἐδόθη, τὸ πρῶτον, ὑπ'

ἐκείνων, πρὸς οὓς ἐπεδεικνύετο καλωσύνη. Ἡ πρώτη ἔννοια ἀφωρίσθη ὡς ἑξῆς: οἱ εὐγενεῖς, οἱ ἰσχυροί, οἱ ἀνωτέραν θέσιν κατέχοντες, οἱ μεγαλειώδεις ἐθεώρησαν ὡς καλοὺς (τῆς πρώτης σειρᾶς) τὰ ἴδια αὐτῶν πρόσωπα καὶ τὰς πράξεις των ἀντιθέτους πρὸς πᾶν ὅ,τι ἦτο ταπεινὸν καὶ κατωτέρας διανοητικότητος. Εὐγενές, ἀνώτερον, ἔκφρασις τοῦ αἰσθήματος μιᾶς ἐκλεκτῆς μικρᾶς ὁμάδος εἶναι λοιπὸν ἡ πρώτη ἔννοια ἐκ τῆς ὁποίας ἀνεπτύχθη ἡ σημασία τοῦ «καλοῦ», τῆς ἀνωτέρας ἠθικῆς ἀξίας. Οἱ ἄνθρωποι τῆς ταπεινῆς τάξεως ἐθεωροῦντο ὡς ἄθλιοι καὶ πρόστυχοι καὶ ὄχι ὡς κακοί. Αὐτὸ φαίνεται εἰς τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνας συγγραφεῖς. Ἡ ἀριστοκρατικὴ αὐτὴ ἠθικὴ ἐκτίμησις βασίζεται ἐπὶ μιᾶς βεβαιώσεως, τὴν ὁποίαν συναντῶμεν εἰς τοὺς Ὀμηρικοὺς ἥρωας: ἡμεῖς οἱ ἀριστοκράται, οἱ εὐγενεῖς, οἱ ὠραῖοι, οἱ ἀνδρεῖοι, ἡμεῖς εἴμεθα οἱ ἀγαθοί, οἱ ἀγαπώμενοι ὑπὸ τῶν Θεῶν, διότι οἱ «ἀγαθοὶ» εἶναι ἄνδρες ἰσχυροί, μὲ ἐκχειλίζουσιν ρώμην, τῶν ὁποίων ἡ εὐτυχία ἔγκειται ἐν τῇ δράσει καὶ τῇ πάλη, διὰ τοὺς ὁποίους, μὲ ἄλλας λέξεις, ἡ εὐτυχία εἶναι δραστηριότης. Ἀπὸ τῆς ιδέας ταύτης ἀναχωροῦντες, οἱ ἀριστοκράται ἐκεῖνοι ἤχθησαν εἰς περιφρόνησιν πρὸς τὸν κοινὸν ὄχλον, τοῦ ὁποίου ἐξουσίαζον. Ἀλλ' ἐν γένει, εἴμπορεῖ νὰ διαπιστωθῇ παρ' αὐτοῖς, κάποιος οἶκτος πρὸς τὴν ὑποκειμένην τάξιν ἀνθρώπων, πρὸς τὸν ἐργαζόμενον δοῦλον, πρὸς τὸ κτῆνος συλλήβδην καὶ ἓνα εἶδος συγκαταβάσεως, πρὸς ἐκείνους, τῶν ὁποίων ἡ εὐτυχία καλεῖται ἀνάπαυσις, ἡσυχία, δηλαδὴ εἶναι συνώνυμος τῆς ἀδρανείας.

Ἀντιθέτως, οἱ κατωτέρας τάξεως ἄνθρωποι μορφώνουσι, ἀναποσοβήτως, περὶ τῆς ἰσχυούσης τάξεως, ἀντίληψιν διαστρεβλωμένην ὑπὸ τοῦ μίσους καὶ τῆς μνησικακίας. Αὐτὴ ἡ διαστροφή ἀποτελεῖ εἶδος ἐκδικήσεως. Ἐν

Φ. ΝΙΤΣΕ

ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἀριστοκρατικὴν ἐκτίμησιν (ἀγαθός, εὐγενής, ὠραῖος, εὐτυχής, ἀγαπητός εἰς τοὺς θεοὺς) ἡ ἠθικὴ τοῦ δούλου λέγει: οἱ πτωχοὶ καὶ οἱ ἄθλιοι μόνον εἶναι «καλοί», ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι ὑποφέρουν καὶ ζοῦν «ἐν θλίψει καὶ ἀσθενείαις», οἱ ἄσχημοι εἶναι οἱ μόνοι εὐσεβεῖς. Τουναντίον, σεῖς, οἱ ἄλλοι, εὐγενεῖς καὶ πλούσιοι, θὰ μείνετε, δι' ὅλης τῆς αἰωνιότητος, οἱ κακοί, οἱ σκληροί, οἱ ἄπληστοι καὶ, μετὰ τὸν θάνατόν σας, οἱ καταδικασμένοι. Ἐνῶ ἡ ἀριστοκρατικὴ ἠθικὴ εἶναι ἐκδήλωσις τῆς μεγάλης ὑπερηφανείας τῆς προσωπικότητος, ἓνα συνεχές «ναί», ἡ ἠθικὴ τοῦ δούλου εἶναι ἐν «ὄχι» σταθερόν, ἓνα «δὲν θὰ τὸ κάμῃς», μία ἄρνησις.

Εἰς τὴν ἀριστοκρατικὴν ἀντίθεσιν καλὸς — ἄθλιος, ἀντιπροβάλλεται ἡ ἀντίθεσις τῆς ἠθικῆς τοῦ δούλου: καλὸς — κακός.

Καὶ ποῖοι εἶναι οἱ κακοί, κατὰ τὴν ἠθικὴν αὐτὴν τῶν ὑποτεταγμένων; Ἀκριβῶς ἐκεῖνοι, οἱ ὅποιοι εἶναι καλοί, κατὰ τὴν ἄλλην ἠθικὴν τῶν ἀριστοκρατῶν.

Εἰς τὸ τρίτον κεφάλαιον τῆς «Ὁφελιμιστικῆς ἠθικῆς» του, ὁ Stuart Mill ¹¹⁾ καταγίνεται ν' ἀποδείξῃ, πῶς τὸ αἶσθημα τῆς δικαιοσύνης ἀνεπτύχθη, ἀπὸ τὴν ζωικὴν καθαρῶς ἐπιθυμίαν τῆς ἀποδόσεως μιᾶς ζημίας, ἢ μιᾶς ἐκουσίας βλάβης. Εἰς μίαν μελέτην ἐπὶ τῆς «*Δογικῆς ἱκανοποιήσεως τοῦ αἰσθήματος τῆς ἐκδικήσεως*» (παράρ-

¹¹⁾ Σ. Μ. John Stuart Mill. Ἕλληνας φιλόσοφος καὶ οἰκονομολόγος (1806-1873). Ἡ φιλοσοφία του πηγάζει ἀπὸ τὸν ἐμπειρισμὸν τοῦ XVIII αἰῶνος, δὲν ἀπευθύνεται ὁμῶς πρὸς τὴν πείραν τῶν φυλῶν, ὅπως ἡ φιλοσοφία τοῦ Σπένσερ, ἀλλ' ἐπικαλεῖται τὴν πείραν τοῦ ἀτόμου. Εἶναι ὁ ἰδρυτὴς τοῦ ὀφελιμιστικοῦ φιλοσοφικοῦ συστήματος (Utilitarianism). Εἶναι καλόν, κατὰ τοῦ Στούαρτ Μίλλ, ὅ,τι εἶναι ὀφείλιμον εἰς τὴν εὐτυχίαν τῶν ἀτόμων καὶ τῶν ομάδων. Ὑ-

τημα εἰς τὴν πρώτην ἔκδοσιν τῆς «*Ἀξίας τῆς ζωῆς*»), ὁ Eugène Dühring προσεπάθεισε νὰ στηρίξῃ ὀλόκληρον τὸ Ποινικὸν Δίκαιον, ἐπὶ τοῦ ἐνστίκτου τῆς ἐκδικήσεως. Ἄλλ' εἰς τὴν «*Φαινομενολογίαν τῆς συνειδήσεως*», ὁ Ἐδουάρδος Χάρτμανν κατέδειξεν, ὅτι, κατὰ βάθος, τὸ ἐνστικτον τοῦτο δὲν κάμνει τίποτε ἄλλο, παρὰ νὰ ἐπιφέρῃ νέον πόνον, νέαν βιαιοπραγίαν, ἐπιζητοῦν ἐξωτερικὴν ἐπανόρθωσιν τῆς προηγουμένης ὀδύνης καὶ, ἐκ τούτου ἀναχωρῶν ὁ Χάρτμανν, ἀποφαίνεται, ὅτι ἡ ἀπόδοσις τοῦ κακοῦ, ἡ ἐκδίκησις, οὐδέποτε θὰ δυνηθῇ ν' ἀποβῇ πραγματικὴ ἠθικὴ ἀρχή.

Ὁ Νίτσε ἔκαμε μίαν σφοδρὰν προσπάθειαν, μὲ πάθος, ὅπως ἀποδόσῃ τὸ σφάλμα τῆς νεωτέρας ἠθικῆς, ὄχι εἰς τὸ ἐνστικτον τῆς ἐκδικήσεως γενικῶς, ἀλλ' εἰς τὴν ἰδιαιτέραν μορφήν τοῦ αἰσθήματος ἐκείνου, τὸ ὁποῖον ὀνομάζεται ζηλοτυπία, μνησικακία. Δι' αὐτόν, ὅ,τι ἀπεκλήθη *δουλικὴ ἠθικὴ* δὲν εἶναι παρὰ ἡ ἠθικὴ τῆς καθαρᾶς μνησικακίας. Καὶ ἡ ἠθικὴ αὕτη τῆς μνησικακίας μετέβαλε τὴν ἀξίαν ὅλων τῶν ἰδανικῶν: ἡ ἀδυναμία, ἀπὸ δὲν εὕρισκει τὸ ὁμοίον της» κατήντησε καλωσύνη· ἡ δειλὴ ποταπότης ἔγινε ταπεινότης· ἡ ὑποταγὴ πρὸ ἐκείνου, τὸν ὁποῖον φοβοῦνται, λέγεται ὑπακοή· τὸ ὅτι «δὲν δύναται κανεὶς νὰ ἐκδικηθῇ» μετεβλήθη εἰς «δὲν θέλει νὰ ἐκδικηθῇ» συγγνώμη καὶ ἀγάπη πρὸς τὸν πλησίον. Ἡ ἀθλιότης κατήντησε κοινωνικὴ διάκρισις. Ὁν φιλεῖ Κύριος παιδεύει. Ἡ μᾶλλον, ἡ ἀθλιότης ἐθεωρήθη ὡς μία προπαρασκευή, μία δοκι-

ποστηρίζει δὲ, ὅτι τὸ διὰ τὸ σύνολον ὠφέλιμον εἶναι καὶ διὰ τὸ ἄτομον ὠφέλιμον, δι' αὐτὸ δὲ πρέπει ὅλοι νὰ συμβάλλουν διὰ τὴν ἐπίτευξιν τῆς γενικῆς εὐτυχίας, ἵνα καὶ εἰς ἕκαστος εὐτυχῇ. Τὸ γνωστότερον ἔργον του εἶναι ὁ «*Ὁφελισμὸς*» ἢ «*Ἡ ὠφελιμιστικὴ ἠθικὴ*». Ἐπίσης γνωστὸν εἶναι καὶ τὸ σύγγραμμά του «*Ὁ Δύγουστος Κόντ καὶ ὁ Θετικισμὸς*».

μασία, μία σχολή, ἔτι πλέον : ὡς κάτι συμφέρον, κάτι, τὸ ὁποῖον θὰ ἔχη τὴν εὐδαιμονίαν, ὡς ἀνταμοιβήν. Καὶ ἠκούσθησαν τὰ χειρότερα ἔρπετά, νὰ λέγουν ἐκτινάσσοντα σιέλους μίσους καὶ μνησικακίας : « ἡμεῖς οἱ καλοί, ἡμεῖς οἱ δίκαιοι ». Διότι, ἐὰν τοὺς πιστεύσῃ κανεὶς, δὲν μισοῦν καθόλου τοὺς ἐχθρούς των· μισοῦν τὴν ἀδικίαν, τὴν ἀσέβειαν... Ὅ,τι ἐλπίζουν δὲν εἶναι—κάθε ἄλλο! — ἡ ἡδονὴ τῆς ἐκδικήσεως, ἀλλ' ἡ ἐπικράτησις τῆς δικαιοσύνης... Τὰ μόνα ὄντα, ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, τὰ ἄξια τῆς ἀγάπης των, εἶναι οἱ ἐν τῷ μίσει ἀδελφοὶ καὶ ἀδελφαί των, τοὺς ὁποῖους ὁμως ἀποκαλοῦν ἀδελφούς καὶ ἀδελφὰς ἐν Χριστῷ. Καὶ ὑπνοοῦν, λέγοντες ἔλευσιν τῆς βασιλείας των, τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, τὸ καθεστῶς, τὸ ὁποῖον ἐλπίζουν εἰς τὸ μέλλον. Ἐν ἀναμονῇ τῆς ἐλεύσεως τῆς βασιλείας των, ζῶσιν ἐν τῇ πίστει, ἐν τῇ ἐλπίδι καὶ ἐν τῇ ἀγάπῃ.

Ἐάν, δι' αὐτῶν, ὁ Νίτσε ἠθέλησε νὰ θίξῃ τὸν ἱστορικὸν χριστιανισμόν, ἐπέτυχε — ὅπως βλέπομεν — νὰ δόσῃ μόνον μίαν γελοιογραφίαν, κατὰ τὸ πνεῦμα καὶ τὸ εἶδος, τὸ ὁποῖον ἐπροτιμᾶτο εἰς τὸν δέκατον ὄγδοον αἰῶνα. Ἀλλὰ δὲν δύναται τις ν' ἀρνηθῇ, ὅτι ἡ περιγραφή του αὕτη ἀληθεύει, προκειμένου περὶ ἐνὸς τύπου ἀποστόλων τῆς ἠθικῆς τῆς μνησικακίας καὶ, σπανίως, ὅλη ἡ ἀνεπίγνωτος ὑποκρισία, ἣτις δυνατὸν νὰ κρύπτεται ὑπὸ ἠθικὸν κήρυγμα, ἀπεκαλύφθη καὶ ἀπεγυμνώθη, μὲ περισσοτέραν δύναμιν ὕφους (ἴδε ἔργα τοῦ Νίτσε : « Πέραν τοῦ Καλοῦ καὶ τοῦ Κακοῦ » — « Προεισαγωγή μιᾶς φιλοσοφίας τοῦ μέλλοντος » « Γενεαλογία τῆς ἠθικῆς » — « Ἐν ἔργον πολεμικῆς »).

IV

Κατὰ τὸν Νίτσε, ὁ ὁρισμὸς τοῦ ἀνθρώπου εἶναι

ὁ ἐξῆς: ὁ ἄνθρωπος εἶναι ζῶον ἱκανὸν νὰ δόσῃ καὶ νὰ τηρήσῃ ὑποσχέσεις.

Βλέπει τὴν ἀληθινὴν εὐγένειαν τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸ γεγονός, ὅτι δύναται νὰ ὑποσχεθῇ κάτι, νὰ ἐγγυᾶται διὰ τὸν ἑαυτὸν του, νὰ ἀναλάβῃ μίαν εὐθύνην, διότι ἡ κυριαρχία ἐπὶ τοῦ ἑαυτοῦ του, τὴν ὁποίαν προϋποθέτει ἡ ἱκανότης ἀναδοχῆς ὑποχρεώσεων, δίδει ἐπίσης, εἰς τὸν ἄνθρωπον, τὴν κυριαρχίαν ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν περιστάσεων καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὄντων τῆς δημιουργίας, τῶν ὁποίων ἡ θέλησις δὲν ἔχει τόσον μακρὰν τὴν διάρκειαν.

Ὁ ἀνώτερος ἄνθρωπος ἀποκαλεῖ συνείδησιν τὴν ἐπίγνωσιν τὴν ὁποίαν ἔχει τῆς εὐθύνης ταύτης.

Ποία εἶναι, τότε, ἡ προῖστορία τῆς εὐθύνης ταύτης τῆς συνειδήσεως αὐτῆς; Εἶναι μακρὰ καὶ αἵματηρά. Δι' ὅλης τῆς ἱστορίας, διὰ μέσων τρομερῶν, ἡ ἀνθρωπότης ἐγυμνάσθη νὰ ἐνθυμεῖται τὰς ὑποσχέσεις της καὶ τοὺς προσκαίρους πόθους της, τοὺς σιωπηρῶς ἢ ὑψηλοφώνως ἐκφραζομένους. Κατὰ τὸ διάστημα χιλιάδων ἐτῶν, ὁ ἄνθρωπος ἦτο περιβεβλημένος τὸν ζουρλομανδύαν τῆς συνήθους ἠθικῆς τῶν ἐθίμων. Καὶ μεταχειριζόμενοι τιμωρίας, ὅπως ὁ λιθοβολισμός, ἡ καταδίκη εἰς τὸν διὰ πυρᾶς καὶ τροχοῦ θάνατον, ἐνταφιάζοντες ζῶντα τὸν ἁμαρτάνοντα, ἢ διαμελίζοντες αὐτόν, προσδένοντες τὸ σῶμά του εἰς τέσσαρας ἀφηνιασμένους ἵππους, ρίπτοντες αὐτόν εἰς τὴν θάλασσαν μὲ μίαν βαρεῖαν πέτραν εἰς τὸν λαιμόν, ἢ κλεισμένον ἐντὸς σάκκου, κατώρθωσαν, οὕτω, νὰ χαράξουν εἰς τὸ ἐπιλήσιμον ζῶον, ὁποῖον εἶναι ὁ ἄνθρωπος, μίαν διαρκῆ ἀνάμνησιν, ἐκείνου, τὸ ὁποῖον ὑπεσχέθη εἰς ἀντάλλαγμα τοῦ ὅτι ἀποτελεῖ μέρος τῆς κοινωνίας καὶ ἀπολαύει τῶν πλεονεκτημάτων αὐτῆς.

Συμφώνως πρὸς τὴν θεωρίαν τοῦ Νίτσε, ἡ συναίσθησις

ένος ἁμαρτήματος δὲν εἶναι, κατ' ἀρχάς, εἰμὴ ἡ συναίσθησις ένος χρέους. Τὸ ἀρχικὸν γεγονὸς εἶναι ἡ συμβατικὴ σχέσις, μεταξὺ πιστωτοῦ καὶ ὀφειλέτου, ἡ ὁποία σχέσις εἶναι τόσον ἀρχαία, ὅσον καὶ αἱ πρῶται ἐκδηλώσεις τῆς κοινωνικῆς ζωῆς εἰς τὸ ἀνταλλακτικὸν ἐμπόριον, εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ τὴν πώλησιν. Διὰ τὴν παράσχη ἐγγυήσεις εἰς τὸν δανειστήν, ὁ χρεώστης ὑπόσχεται κάτι, τὸ ὁποῖον κατέχει: τὴν προσωπικὴν του ἐλευθερίαν, τὴν γυναῖκά του, τὴν ζωὴν του· ἢ, ἐπὶ πλέον, δίδει εἰς τὸν πιστωτὴν τὸ δικαίωμα νὰ κόψῃ ἓνα κομμάτι ἀπὸ τὰς σάρκας του, ἐν περιπτώσει μὴ καταβολῆς τῆς ὀφειλῆς, εἰς τὸν προσδιωρισμένον ἐν τῇ συμφωνίᾳ χρόνον, καὶ τὸ μέγεθος τοῦ τεμαχίου τῆς σαρκὸς ποικίλλει, ἀναλόγως τοῦ ποσοῦ τοῦ χρέους.

Ὁ τρόπος αὐτός, καθ' ὃν βλέπει τὰ πράγματα ὁ Νίτσε, στηρίζεται εἰς μίαν ἀντίληψιν, ἣτις μᾶς φαίνεται πολὺ περίεργος: εἰς ἀποζημίωσιν μιᾶς ἀπωλείας, παρείχεται εἰς τὸν δανειστήν ἢ ἡδονή, τὴν ὁποίαν αἰσθάνεται τις ἀσκῶν τὴν βίαν του, ἐπὶ ἐκείνου, ὅστις δὲν δύναται ν' ἀμυνθῆ.

Ὁ Rée, τοῦ ὁποίου τὴν γνώμην συμμερίζεται ὁ Νίτσε, συνέλεξε μαρτυρίας, διὰ ν' ἀποδείξῃ, ὅτι, κατὰ τὴν διάρκειαν χιλιάδων ἐτῶν, ἡ ἀνθρωπότης ἐπορίζεται, ἀπὸ τὸ θέαμα ένος ἄλλου ὑποφέροντος, ἐν αἴσθημα ἀπολαύσεως. Ἀλλὰ τὸ νὰ δύναται τις, κατὰ βούλησιν, νὰ ἐπιβάλλῃ τὸν πόνον, εἶναι κάτι πλέον τῆς ἀπλῆς θέας, εἶναι ἐορτή, καθ' ἣν ὁ εὐτυχῆς ἀνθρώπος ἀπολαμβάνει τὴν χαρὰν τῆς ἰσχύος του. Ὁ ἴδιος συγγραφεὺς προσπαθεῖ ν' ἀποδείξῃ, ὅτι τὰ ἔνστικτα τοῦ οἴκτου, τῆς εὐθύτητος, τῆς ἐπιεικειᾶς, τὰ ὁποῖα, ἀργότερον, θὰ ὑμνηθῶσιν ὡς ἀρεταί, κατ' ἀρχάς, πανταχοῦ σχεδόν, ἐθεωρήθησαν ὡς ἀδιάφορα πρὸς τὴν ἠθικὴν, ὡς ἐνδείξεις ἀδυναμίας.

Κατὰ τὸν Νίτσε, ἡ ἐπιβολὴ ποινῶν, ἡ ἀνταμοιβή, τὸ

δίκαιον, τὸ καθῆκον ὀφείλουν τὴν γένεσίν των εἰς τὸν νόμον τῆς ἀγορᾶς καὶ τῆς πωλήσεως, ὅστις ὑπῆρξεν ἀρχαιότερος πάσης ὀργανωμένης κοινωνίας. Λίαν ἔνωρίς, ὁ ἄνθρωπος ἤρχισε νὰ ὑπερηφανεύεται, αἰσθανόμενος ὅτι εἶναι ἄξιος νὰ ἐκτιμᾶται. Μία ἰδέα, ἣτις πολὺ γρήγορα ἔγινε παραδεκτὴ ἀπὸ ὅλον τὸν κόσμον, ἦτο, ὅτι κάθε πράγμα ἔχει μίαν τιμὴν. Καὶ ἡ ἰδέα: « ὅλα εἰμπορεῖ νὰ πληρωθοῦν », ὑπῆρξεν ὁ ἀρχαιότερος καὶ ἀθωότερος κανὼν δικαίου.

Ἐφ' ὅσον, λοιπόν, μία κοινωνία ἀνεπτύσσετο, κατελάμβανεν, ἀπέναντι τῶν μελῶν αὐτῆς, τὴν θέσιν τοῦ πιστωτοῦ ἀπέναντι τοῦ χρεώστου. Ἡ κοινωνία ὑπερασπίζει τὰ μέλη αὐτῆς, τὰ ὁποῖα εἶναι ἠσφαλισμένα κατὰ τῶν ἐκτὸς νόμου ἀνθρώπων, ὑπὸ τὸν ὄρον ὅμως, ἐννοεῖται, νὰ μὴ παραλείπουν τὰς πρὸς τὴν Κοινωνίαν ὑποχρεώσεις των. Ἐκεῖνος, ὅστις παραβιάζει τὴν συμφωνίαν ταύτην, ὁ ἐγκληματίας, τίθεται ἐκτὸς νόμου, δηλαδή δὲν ἔχει δικαίωμα ν' ἀνήκη εἰς τὴν Κοινωνίαν καὶ νὰ ἀπολαύῃ τῶν πλεονεκτημάτων αὐτῆς.

Ἐπειδὴ ὁ Νίτσε, ἀσχολούμενος ἀποκλειστικῶς μὲ τὸ ἠθικὸν μέρος τοῦ ζητήματος αὐτοῦ, ἀφήνει κατὰ μέρος πᾶν ἐπιστημονικὸν μέσον, ἢ στερεότης τῆς ὑποθέσεώς του δὲν ὑπόκειται εἰς ἄμεσον ἔλεγχον. Ἄλλ' ὁ θέλων εἰδικῶς νὰ καταγίνῃ δύναται νὰ εὔρη σχετικῶς ἱστορικὰς μαρτυρίας εἰς τὸ βιβλίον τοῦ Rée, εἰς τὰ κεφάλαια ἰδίᾳ, τὰ ὁποῖα ἀφιερώνει εἰς τὸ ἔνστικτον τῆς ἐκδικήσεως καὶ τὸ αἶσθημα τῆς δικαιοσύνης, ὅπως καὶ εἰς τὸ μέρος, ὅπου πραγματεύεται περὶ προστίμου καὶ περὶ ἐκδικήσεως διὰ χρηματικῶν λύτρων.

Καὶ ἄλλοι φιλόσοφοι, ἐκτὸς τοῦ Νίτσε, (ὅπως, ἐπὶ παραδείγματι, ὁ Ἐδουάρδος Χόρτμαν καὶ ὁ Rée) ἐπέκριναν

τὴν θεωρίαν, καθ' ἣν ἡ ἰδέα τῆς δικαιοσύνης ὀφείλει τὴν γένεσίν της εἰς τὸν πόθον τῆς ἐκδικήσεως. Καὶ βεβαίως, εἰς τὸ ζήτημα αὐτό, ὁ Νίτσε δὲν προσεκόμισε νέας, ἢ πειστικωτέρας ἀποδείξεις, ἀλλὰ διακρίνεται, διὰ τὴν σφοδρότητα καὶ τὸ προσωπικὸν πάθος, μεθ' οὗ ἐξεγείρεται κατὰ τῆς θεωρίας αὐτῆς, προφανῶς, διότι αὕτη συγγενεύει πολὺ πρὸς τὴν νεωτέραν δημοκρατικὴν ἀντίληψιν.

Κατὰ βάθος, περισσότεραι τῆς μιᾶς νεώτεραι διεκδικήσεις τῆς δικαιοσύνης ἀπηχοῦν κάποιον τόνον μνησικακίας καὶ ζηλοτυπίας τοῦ ὄχλου. Ἄσυνειδήτως, πλεόν τοῦ ἑνὸς νεώτεροι σοφοί, μετρίαις ἢ ταπεινῆς καταγωγῆς, ἀπέδωσαν σημασίαν καὶ ἀξίαν δυσαναλόγως μεγάλην εἰς μερικὰς ἠθικὰς ἀντιδράσεις· μῖσος, φθόνος, μνησικακία καὶ πόθος ἐκδικήσεως, αἰσθήματα, τὰ ὅποια γεννῶνται εἰς ἐκείνους, οἵτινες, ἐπὶ μακρόν, ἦσαν ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῆς κοινωνικῆς ἀνισότητος.

Οὔτε στιγμὴν, ὁ Νίτσε δὲν ἀσχολεῖται μὲ τὸ κοινωνικὸν καθεστῶς, κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ὁποίου ἡ ἐκδίκησις παίζει τὸν ρόλον τοῦ Ποινικοῦ Δικαίου, διότι ἡ αἵματηρὰ ἐκδίκησις εἶναι ἡ ἐκδήλωσις, ὄχι μόνον τοῦ μίσους τοῦ δούλου κατὰ τοῦ κυρίου, ἀλλὰ καὶ κάποιαις ἰδέαις περὶ τιμῆς μεταξὺ ἴσων. Σταματᾷ, ἀποκλειστικῶς, εἰς τὴν ἀντίθεσιν μεταξὺ μιᾶς ἰθυνούσης τάξεως καὶ μιᾶς τάξεως δούλων.

Εἰς κάθε εὐκαιρίαν, ἐκδηλώνει τὴν ἀντιπάθειάν του, ἐναντίον τῶν θεωριῶν, αἱ ὅποια σήμερον καθιστοῦν τοὺς θιασώτας τῆς προόδου συγκαταβατικoὺς μὲν ἀπέναντι τῶν ἐνστίκτων τοῦ ὄχλου, ἐχθρικοὺς δὲ καὶ καχυπόπτους πρὸς τὰς κυριάρχους ψυχάς. Ἄλλὰ τὸ διακριτικὸν τῆς προσωπικότητός του χαρακτηριστικόν, ἡ παράλογος καὶ ἐνστικτώδης πλευρὰ του, καταφαίνεται ἰδίως εἰς τὴν ἐξῆς ἀντίφασιν: ἐνῶ δὲν ἀπευθύνει εἰμὴ περιφρονητικὰς ἐκφράσεις

καὶ σαρκασμοὺς κατὰ τῆς ὑποτελοῦς τάξεως, κατὰ τῆς δουλικῆς ἠθικῆς, τῆς γεννηθείσης ἐκ τῆς μνησικακίας, ὁ Νίτσε ἐντροφᾶ εἰς παράταξιν ἐπαίνων πρὸς τὴν ἀπόλαυσιν καὶ τὴν χαρὰν τοῦ κυριαρχεῖν, τὴν ὁποίαν δοκιμάζει ἢ ἀνωτέρα τάξις, πρὸς τὴν ἀτμόσφαιραν τῆς ὑγείας, τῆς ἐλευθερίας, τῆς εὐθυκρισίας, τῆς εἰλικρινείας, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἡ τάξις αὕτη ζῆ. Ὑπερασπίζει, ἢ συγχωρεῖ τὰς καταχρήσεις βίας, εἰς ἃς ὑπέπεσεν αὕτη. Ἡ ἀντίληψις, τὴν ὁποίαν ἡ ἰθύνουσα αὕτη τάξις σχηματίζει, διὰ τὴν τάξιν τῶν δούλων, δὲν δέχεται ὁ Νίτσε, ὅτι εἶναι ἐξίσου ἐσφαλμένη, ὅσον καὶ ἡ ἀντίληψις τῆς ὑποτελοῦς τάξεως περὶ τῆς ἀνωτέρας.

Δὲν δύνανται κἂν σοβαρῶς νὰ ὁμιλήσουν περὶ πραγματικῶν ἀδικιῶν, διαπραχθεισῶν ὑπὸ τῆς τάξεως ταύτης· διότι δὲν ὑφίσταται δικαιοσύνη, οὔτε ἀδικία, αὐταὶ καθ' ἑαυτάς.

Αὐτὸ καθ' ἑαυτό, τὸ γεγονὸς τοῦ βλάπτειν τινά, συντρίβειν, καταχρᾶσθαι, ἐξαφανίζειν τινά δὲν ἀποτελεῖ ἀδικίαν, δὲν δύναται ν' ἀποτελέσῃ, ἀφοῦ ἡ ζωὴ, ἡ ἰδία, εἰς τὴν οὐσίαν της, εἰς τὰς πρωταρχικὰς της ἐνεργείας, δὲν εἶναι παρὰ καταστροφή, σφετερισμός, ἐπαναγωγή εἰς τὸ μηδέν. Τὸ δίκαιον δὲν εἴμπορεῖ ν' ἀποτελέσῃ εἰμὴ ἐξαιρετικὸν καθεστῶς, δηλαδὴ περιορισμὸν ἐπὶ τοῦ οὐσιωδῶς ζωτικοῦ ἐνστίκτου, τοῦ ὁποίου σκοπὸς εἶναι ἡ ἰσχύς.

Εἰς τὴν θέσιν τῆς *θελήσεως τοῦ ζῆν* (τοῦ Σοπενάουερ) καὶ τοῦ *περὶ ὑπάρξεως ἀγῶνος* (τοῦ Δαρβίνου), ὁ Νίτσε ἀνάγει τὴν *θέλησιν τοῦ δύνασθαι*. Κατ' αὐτὸν, ὁ ἀγὼν γίνεται, ὄχι διὰ τὴν ζωὴν, ἀπλῶς τὴν ζωὴν, ἀλλὰ διὰ τὴν δύναμιν. Καὶ εὐρίσκει πολλὰ ἐπίθετα — ἐλάχιστα δίκαια — διὰ νὰ χαρακτηρίσῃ τοὺς ἀτυχεῖς καὶ ἀθλίους ὄρους, τοὺς ὁποίους πρέπει νὰ εἶχον πρὸ ὀφθαλμῶν οἱ Ἄγγλοι, οἱ δημιουργήσαντες τὴν θεωρίαν περὶ τοῦ ἀγῶνος τῆς ζωῆς.